

Implemented by:

KFW

IOM
ریکراوی نیوده ولته تی کۆچ

هه ناردە کردنی بەرھەمە ناو خۆیەکان ئاستەنگەکان و چارەسەرە پێشنیاز کراوەکان

A2F Access to Finance

خستەرۆویکی گشتی

هەناردەکردنی بەرھەم و کالایە عێراقەو ڕووبەرۆوی ئاستەنگ و ئالنگاری جۆراوجۆر دەبێتەووە کە رێگری لە توانای وڵاتەکە دەکات بۆ چوونە نیو بازارە جیھانییەکان. کار و بزێسەکان چەند رێسا و یاسایەکی ئالۆزی بەرپۆوەبردنیان بۆ دانراوە، ھاوکات گیرۆدە بەر بەستە بێرۆکراتییەکان کە ئەمەش ھەرەشە رێگریکەر لە خواستی هەناردەکردنی بەرھەمەکانیان دەکات. دەستراگەیشتن بە بازارەکانی دەرەو قورسە، ھەبوونی بەر بەستە بازارگانییەکان و ھەبوونی تەنیا چەند خال و دەرەچەبەکی دیاریکراوی هەناردەکردن پڕۆسەکە ئالۆزتر دەکەن. بەلام لە نیوان ئەم تەحەدایاتاندا ھێشتا دەرھەتی گەشەکردن و داھێنانیان ھەیە. لە رێگە ھاوکاری و ھاو بەشیکردنی ستراتییژی و خۆراگری و تازەگەرییەو، کار و بزێسە عێراقییەکان ئامادەیی تێپەراندنی ئاستەنگەکانیان تێداپە.

بەھێزکردنی گەتوگۆ لە نیوان کەرته گشتی و کەرته تایبەتی سەبارەت بە بابەتی بازارگانیکردن

بۆ بەشداریکردن و پۆلێنین لە شیکردنەو و دانای پلانی کارکردن بۆ بەرھەنگار بوونەو بەر بەستەکانی بەرھەم هەناردەکردنی بەرھەم لە عێراق، رێکخراوی نیو دەوڵەتی کۆچ (IOM) سەرکەردایەتی ھەوڵێکی ھاو بەشی نیوان ئەندامانی ژووری بازارگانی و ژوورە پێشەسازییەکان، خاوەن کارەکان و لایەن و ھاو بەشە پەییوەندیدارەکانی حکومەت لە عێراقدا کرد. لەم چوارچۆیە بەش دا، رێکخراوی IOM بەوریابییەو ۲۷ کار و بزێس و پڕۆژەیی بچووک و مامناوەندی ھەلێزێرارد کە لە سەرانیسەری ھەشت پارێزگاری عێراق لە کەرتهکانی کشتوکال و بەرھەمھێناندا کار دەکەن، ئەو کار و بزێسانەش بۆ پێدانی ھاوکاری دارایی لە لایەن سندوقی گەشەپێدانی پڕۆژەکان (EDF) ی رێکخراوی (IOM) ھو بەسەندکراوون. کۆبوونەوکان و گەتوگۆکان و دروستکردنی پەییوەندیەکان بوونە ھۆی ئەو ھەوڵێکی بێرۆکەسی وۆرکەشۆپێکی فراوانتر دروست بێت کە کەرته گشتی و کەرته تایبەت بەیەکەو کۆبکاتەو بۆ دەستپێشاندنی بەر بەستە سەرەکییەکانی بەرھەم بازارگانی ناوۆی و ھەناردەکردن لە لایەن کار و بزێسە عێراقییەکانەو و دارپشتنی راسپاردەیی کرداریی بۆ ھەھێشتنی بەر بەستەکانی بەرھەم توانای هەناردەکردنی عێراق.

لە ۳۰ تشرینی دووھەمی ۲۰۲۳، رێکخراوی IOM و نوێنەرانی دەرگا و دامەزرارەکانی حکومەتی فیدرالی و حکومەتی ھەرێم لەگەڵ لایەنە پەییوەندیدارەکانی کەرته تایبەت بەیەکەو میوانداری وۆرکەشۆپی ڕووبەرۆو بوونەو ھەوڵێکی ئاستەنگ و بەر بەستەیان کرد کە لەسەر ئاستی ناوۆی و نیو دەوڵەتی رێگری لە کار و بزێسە عێراقییەکان دەکەن لە ھەناردەکردنی کالای و بەرھەمەکانیان.

ژمارەبەکەس و لایەنی دیار بەشداریان لە وۆرکەشۆپەدا کرد، لەوانە پارێزگاری سلیمانی و بەرپرسە سەرەکییەکانی وەزارەتەکانی حکومەت (بۆ لیستی تەواوی لایەن و دامەزرارە بەشداریبووکان، پروانە پاشکۆی ھاو پێچراو). دکتۆر ھەمال ئەبوبەکر، پارێزگاری سلیمانی، جەختی لەسەر رۆلی گرنگی بەرھەمی ناوۆی لە گەشەیی ئابوری عێراق کردەو، ھەر وەھا جەختیش لە گرنگی پائێشیکردنی بەرھەمە عێراقییەکان کردەو. دکتۆر یۆکو فوجیمورا، بەرپرسی ئۆفیسێ رێکخراوی IOM لە ھەرێمی کوردستان، تیشکی خستەسەر توانا بەرفراوانەکانی ھەناردەکردن لە عێراقەو، ئەمەش بە ئامازەدان بەو سەرکەوتنەو ھەک لە ھەناردەکردنی ھەنگوین و ھەنار بەدیھاتوون.

بەگەتوگۆ گەرم و گورەکانی نیوان بەرپرسانی حکومەت و خستەرۆوی دید و بۆچوونەکانی خاوەنکارەکان و کەسانی ئەکادیمی، وۆرکەشۆپەکە شۆی ھاوکاری و ھەماھەنگیکردنی ئەرینی وەرگرت کە ئامانج لێی بەرھەم پێشبردنی کەرته هەناردەکردنی عێراق بوو. بە ھەوڵ و کۆشەشە جەخت لەسەرکارەکان و ھەبوونی ستراتییەتیکی ھاو بەش، عێراق دەتوانێت سوود لە بازارە جیھانییەکان وەر بگرێت و سەرچاوە زۆرەکانی نیو ئەو بازارانە بۆ خۆشگوزەرانی و بەرھەم پێشبردنی ئابوری بەکار بھێنێت.

بەر بەستەکانی بەرھەم بازارگانی ناوۆی و دەرەکی

۱. بەر بەستەکانی سنوورداریکردنی جۆلەیی کەس و کالاکان

لە عێراقدا ھەبوونی دیمەنی ئالۆزی بازارگانیکردن و بەر بەستەکانی بەرھەم جۆلەیی کەسەکان و کالاکان دەبێتە ھۆی ناسەقامگیری لە کارە بازارگانییەکاندا. زۆرجار پڕۆسەیی گواستەووەی کەلوپەل و کالایە رێگەیی بازگەکانی نیوان شارەکانی عێراق، دەبێتە ھۆی تێچووی زیادە و دواکەوتن، ئەمەش لە پال ھەبوونی چەند رێککارێکی ناکوکی و ناتەبا لەگەڵ بەکتر کە دەبێتە ھۆی سەرلێشێواوی و ھاندانی ھەندیک لە خاوەنکارەکان تا بەدوای رێگە نایاساییەکانی تێپەراندنی کالای و بەرھەمەکانیان دا بگەرین.

ئاستەنگەکانی بەرھەم و بازارگانی و فرۆشتن لەگەڵ وڵاتانی دراوسێ بریتین لە نەبوونی رێکەوتنی بەھێز و نەبوونی تاقیگەیی سەرەکی لە خالە سنوورییە سەرەکییەکان بۆ دنیابوون لە پابەندبوون و پەچاوەکردنی پێوەر و ستانداردەکانی کوالیتی خۆراک و بەرھەمە کشتوکالییەکان.

نەبوونی ھەماھەنگی و ناتەبایی لە رێکارەکانی ھەناردەکردن لە ھەرێمی کوردستان لەگەڵ تەواوی شۆپینەکانی دیکەیی عێراق، لەگەڵ نەبوونی پشکینە تاقیگەییە ستانداردەکان، زەحمەتی زیاتر دروستدەکەن. ئەم ئاستەنگ و ئالنگارییانە، ھاوکات لەپال و بەرھەمھێنانی کەمی حکومەت لە ژێرخانی گواستەووە دا، رێگری لە جۆلە ئازادانەیی کالای و ھاوڵاتیان دەکەن، ئەمەش نادنیایی بۆ خاوەنکارەکان دروست دەکات.

۲. بارگرانی ئیداری

پێکارەکانی تۆمارکردن و نوێکردنەوەی مۆلەت قورس و زەحمەتن و پێویستیەکان بە کات و تیچووی زۆرە. زۆرجار دەبێت خاوەنکارەکان هەر سێ مانگ جارێک داواي مۆلەت بکەن یان نوێیان بکەن. ئەمەش بارگرانییەکی ناپێویست دروستدەکات. جگە لەوەش، نەبوونی پێنمای پوونی هەناردەکردن، وادەکات خاوەنکاران بەرچاویان پوو نەبێت، ئەمەش دەبێتە هۆی دروستبوونی برباری تاکەکەسی یان بەر بەست لە هەناردەکردنی بەرھەمەکانیاندا.

پێچوونی ماوەیەکی زۆر لە کاتی وەرگرتنی رەزامەندی، بە تاییەت بۆ شتومەکی خۆراکی، ئاستەنگەکان زیاتر دەکات. راپۆرتی رەزامەندی پزیشکی مانگیک بۆ دوو مانگ دەخایەنێت، لەکاتیگدا وەرگرتنی بەنگەنامە گومرگی لە سنوورەکانی عێراق نزیکی هەفتەیک دەخایەنێت، وە ناردنەدەرەوی کالای بەرھەمھاتوی ناوچەکانی دیکە عێراق لە رێگە سنوورەکانی حکومەتی هەرێمی کوردستان کاتی زیاتری ئۆییت لە بەر مەرجی گونجاندنی لەگەڵ رێکارەکانی حکومەتی هەرێم. نەبوونی توانا و ژێرخانی پێویست لە خاڵە سنوورییەکان دەبێتە هۆی دواکەوتنی زیاتر وە رێگری لە بەرێکردنی کالاکان بە شێوێکی باش و لە کاتی خۆیدا دەکات.

سەرەپای ئەوەش، یاسا و رێسا کۆنەکانی هەناردەکردن پێویستی بە هەموارکردنەوە هەبە بۆ رێکخستنی ئیش و کارەکان و پرۆسەکان و لابردنی بەر بەستە ناپێویستەکان، وەک پێویستی نوێکردنەوەی مۆلەتی هەناردەکردن هەر سێ مانگ جارێک. سندوقی پێشپازکردنی هەناردەکردن لەگەڵ پێداویستیەکانی بازاردا یەکنەگرتنەو، لە کاتیگدا نووسراوی دانی باج، بە تاییەتی لەسەر ئاستی نیشمانی زەحمەت، ئەمەش وادەکات هەندێک لە کار و بزێسەکان رێگە نایاسایی هەناردەکردن و فرۆشتن بگرنەبەر. نەبوونی هاوکاری و هەمماهنگی و نەبوونی سیستمی یەکنەگرتو لە نیوان عێراق و هەرێمی کوردستانی عێراق، بازارگانان و خاوەنکاران ناچار دەکات لە هەر شوێنێک بە جیا ناوی خۆیان تۆمار بکەن بۆ ئەوەی مامەلەکانیان راییبکەن، ئەمەش جەخت لەسەر پێویستی باشتکردنی هەولەکانی هاوکاری و هەمماهنگیکردن دەکات.

۳. بەر بەستە ئابورییەکان

بەر بەستە ئابورییەکان بریتین لە تیچوون و هەبوونی کەموکۆپی کە رێگری لە پەوتی بازارگانی دەکەن بە سنوورداریکردنی توانا و گیانی کۆپیکەتی لە نیوان کار و بازارگانییە عێراقییەکان. ئەمە لە کاتیگدا هەناردە عێراق لە ۹۷,۱ ملیار دۆلارەو لە ساڵی ۲۰۱۸ بۆ ۱۳۳,۹ ملیار دۆلار لە ساڵی ۲۰۲۲ زیادیکردوو، بە رێژە ۸,۲٪، هەناردە نەوت زیاتر لە ۹۰٪ کۆی گشتی هەناردەکردنی پێکھێناوە بەپێی ئامارەکانی وەزارەتی پلاندانانی حکومەتی عێراق. زۆریک لە کالای بەرھەمھێرانە عێراق کیش و گرتی رکا بەرێکردنیان لەسەر ئاستی بازارەکانی ناوڤۆی و بازارە جیھانییەکان هەبە. تیچووی بەرھەمھێنانی کالای کارگەکان زیادەکات بە هۆی نەبوونی پێشپازکردنی تەواو لیان و ناسەقامگیری بازار، کە هۆیەکی بۆ بەرزبوونەوەی نرخێ دۆلار دەگەڕێتەو. کیش و زەحمەتی لۆجستیەکانیش دەبنە هۆی کەمی بەرھەمھێنان و کەمی کۆگاکردن و هەلگرتنی ئەو بەرھەمانە، لە گەڵ ئەوەش دا جیاوازی لە دانی باج لە نیوان شوێنێک و شوێنێکی دیکە و سیاسەتی ناتەندروستی هاوردەکردن دۆخە ئێلتر دەکەن و رێگری و ئاستەنگ لە بەردەم گەشەسەندن و وەبەرھێنان دەکات. کەمی کرێکاری شارەزا و لیھاتوو لە ناوڤۆ دا و هەبوونی مەرج و رێکار لەسەر دامەزراندن و خستە سەرکاری کرێکارانی بیانی و کۆچەر، زیاتر بەرھەمھێنان سنوودار دەکات. کرێیە ناروونەکانی گومرگ بارگرانی زیاتر دەکات، ئەمەش هاوکاتە لەگەڵ زۆری تیچوووەکانی هەناردەکردن، لەوانەش کرێ و باج و خەرجییەکانی گواستەو.

۴. بەر بەستەکانی زانی

بەر بەستەکانی زانی رێگری لە ئەنجامدانی بازارگانی دەکەن بە سنوورداریکردنی دەستپاگەیشتن بە زانیارییەکانی پەيوەست بە بازارگانیکردن و ئەنجامدانی هەمماهنگی لە نیوان لایەنە پەيوەندیدارەکانی کەرتی تاییەت و کەرتی گشتی، لەوانەش، نەبوونی هەمماهنگی باش لە نیوان حکومەت و شوێنەکان و سەرکەوتوو نەبوون لە جێبەجێکردنی یاساکی پاراستنی بەرھەمە ناوڤۆیەکان. سەرەپای ئەوەش، نەبوونی هەلمەتی هۆشیاری بەپێی پێویست وادەکەن هەندێک لە کار و کۆمپانیا و بازارگانییەکان لە ئامراز و سەرچاوە بەردەستەکان و مەرج و پێداویستیەکانی هەناردەکردن بێئاگابن. کار و بزێسەکان ئامراز و سەرچاوەیان نییە کە یارمەتییان بدات بۆ دەستپیشانکردن و بەئامانجگرتنی بازارە تاییەتەکانی هەناردەکردن، هەر وەھا تا یارمەتییان بدات لەو رێنماییانە کە پێو و ستاندارتی پوونی بەرھەمھێنان بۆ بەرھەمە عێراقییەکان دیاریدەکەن. پێکردنەوێ ئەم بۆشاییە بۆ پەرەپێدانی گەشە بازارگانی و گەشەسەندنی ئابوری لە عێراقدا زۆر گرنگە.

پێشپاز و راسپاردەکان

پێشپازە کورتخایەن و کورت مەوداگان

کارناسانیکردن بۆ جۆلە و هاتووچۆی کەسەکان و کەلوپەلەکان

- ئەنجامدانی رێکەوتن لەگەڵ ولاتانی دراوست تا رێگە بە هاتووچۆ و ئالوگۆری بارهەلگری بازارگانی نیوانیان بدرێت.
- ئاسانکردنی رێکارە گومرگییەکان بۆ کەمکردنەوەی کرێ و کاتی هاوردەکردنی کەرەستە خاوەکار و پیشەسازیانە هەناردەکردنەکانیان ستراتیژین.
- پێداگریکردن لەسەر جێبەجێکردنی ئەو رێسا و یاسا بەرکارانە ئاسانکاری بۆ هاتووچۆی ئازاد و بێت بەر بەستی کالاکان لە ناوڤۆی عێراقدا دەکەن.

کارئاسانیکردن لە رێککارە ئیدارییەکان

- یەكخستنی میکانیزمەکانی تۆمارکردن و پەسەندکردن بۆ وەرگرتنی مۆلەتی هەناردەکردن.

چارەسەرکردن و نەهێشتنی بەر بەستە ئابورییەکان

- دەرشتنی پلانیکی کار بە مەبەستی کەمکردنەوەی تێچووی کەرەستە و پێویستی چاندن و خزمەتگوزارییە کشتوکالییەکان، لەوانەش وزە و گواستەنەوە، ئەمەش بۆ باشتەریکردنی توانای کێپرکێپی جووتیارانی عێراق.
- لێخۆشبوونی باج و گومرگ بۆ هاورده‌کردنی کەرەستەیی خاوە و هەناردەکردنی بەرھەمی کەرته‌ گرتن و سترا تیزییەکان.

بەرزکردنەوەی ئاستی ھۆشیاری و دەستراگە‌یشتن بە زانیارییەکان

- ھەڵمەتی ھۆشیاری دەر بەرھەمی هەناردەکردن بە پارەرایەتی و رۆلێنییە حکومەت و کەرتی تاییەت و پێشانگا و کۆنفرانسه‌ نیۆدەوڵەتیەکان.
- باشتەری ھەماھەنگییەکان لە نیوان کەرتی گشتی و کەرتی تاییەتی بۆ ئەو بەرھەمی عێراقیانە کە هەناردەیی دەرھووی وڵات دەکەن، بە فێربوون لە دەستپێشخەری و ئیش و کارەکانی پێشوو.
- ھۆشیارکردنەوە و ئاشناکردنی بازرگانان و خاوەنکاران بە پروانامە و تاییەتمەندییە نیۆدەوڵەتیەکان.
- باشتەری ئاستی دەستراگە‌یشتن بە زانیارییەکانی پەيوەست بە وەرگرتنی قەررز و لێخۆشبوونی گومرگی و هاورده‌کردنی کەرەستەیی خاوە.

راسپاردە درێژ خایەن و دوور مەوداگان

کارئاسانیکردن بۆ جوڵە و ھاتووچۆی کەسەکان و کەلوپەلەکان

- جێبەجێکردن و پابەندبوون بە رێکەوتنە بازرگانییە نیۆدەوڵەتیەکان ئەمەش بە ھاوکاری لەگەڵ لایەن و ھاوبەشە پەيوەندیدارەکان، وەک سەنتەری بازرگانە نیۆدەوڵەتی.
- دانانی تاقیگەیی باوەرپێکراو و دانپێدانراوی نیۆدەوڵەتی بۆ پشکنینی کوالیتی خۆراک و بەرھەمی کشتوکالییەکان لە ناوڤۆی عێراق و لەسەر سنوورەکان/خاڵە سنوورییەکان.
- تەواوکردنی ژێرخانی لۆجستی سترا تیزیی، وەک بەندەری گورەیی فاو و رێگای گەشەپێدانی عێراق، بەوشیوەی کە لە پلانی گەشەپێدانی نیشتمانی حکومەتی عێراقدا ھاتوو لە ساڵی ۲۰۲۴-۲۰۲۸.

کارئاسانیکردن لە رێککارە ئیدارییەکان

- ھێنانی چارەسەری تەکنەلۆژیایی بۆ ئاسانکاریکردن و خێراکردنی وەرگرتنی پەيوەندی و ئەنجامدانی رێککارە کارگێرییەکان.
- دروستکردنی پلاتفۆرمی دیجیتالی/تەلکترۆنی بۆ یەكخستنی وەرگرتنی مۆلەت و رێگەپێدانی هەناردەکردن و برۆانامەیی تاقیگە.
- دروستکردنی بارکۆدی تاییەتی پەيوەست بە مافی پارێزگار یکردن لە بەرھەمی ناوڤۆیی.
- پێداچوونەوە و ئاسانکردنی رێسا و یاسا بەرکارەکانی ئیستای پەيوەست بە بەرھەمھێنان و هەناردەکردن، لەنیویشیان دا، لایردنی مەرجی نوێکردنەوەی مۆلەتی هەناردەکردن بۆ ھەر سێ مانگ جاریک.

چارەسەرکردن و نەهێشتنی بەر بەستە ئابورییەکان

- پێداچوونەوە و کاراکردنەوە و جێبەجێکردنی یاسای سندوقی پشنگیری هەناردەکردن-ی ژمارە ۱۶ ساڵی ۱۹۶۹.
- دەرشتنی سیاسەتیکی یەكگرتوو بۆ رەھینان و باشتەریکردنی ھیزی کاری نیشتمانی/ناوڤۆیی بە مەبەستی زیادکردنی بەرھەمی کار و ھەبوونی توانای کێپرکێپی بەرھەمھێنەرانی عێراق لەنیو بازارە نیۆدەوڵەتیەکان دا.
- دانانی سیاسەتیکی کار و پێشەسازی ھاوئاهەنگی بۆکاراوە مەبەستی پەرەپێدانی زنجیرە بەھای بەردەوام کە فراوانکردنی ژێرخانی و توانای پەرھەمھێنان و بە ستانداردکردنی بەرھەمھێنان و لەپاکەتکردن و گواستەنەوە و بە بازارکردن بگرتنەوە، ئەمەش بۆ زیادکردنی متمانەیی نیۆدەوڵەتی بە بەرھەمی عێراقییەکان.

بەرزکردنەوەی ئاستی ھۆشیاری و دەستراگە‌یشتن بە زانیارییەکان

- دروستکردنی داتا بەیسی هەناردەکارانی عێراقی بۆ باشتەریکردنی ئاستی ھاوکاری و ھەماھەنگی و ئالوگۆرکردن.
- دەرشتن و دانانی سیاسەتی نیشتمانی ھاوئاهەنگی بۆ بە بازارکردنی بەرھەمی عێراقییەکان لەلایەن وەزارەتە پەيوەندیدارەکان و ئامادەکردنی پلانیکی سترا تیزیی کارکردن ئەمەش بە ھاوکاری لەگەڵ نوێنەرانی کەرتی تاییەت.

پاشکۆ: لیستی بەشداربووانی ئەو وۆرکشۆپەیی که لەسایمانی ئەنجامدرا

پارێزگاری سلێمانی

ئەمبەداری ئەنجومەنی وەزیران، لیژنە کارئاسانیکردنی رێنکارەکانی حکومەت

وەزارەتی پلاندان، بەرپۆەبەرایەتی سیاسەتە ئابورییەکان

وەزارەتی بازرگان، بەرپۆەبەرایەتی پەرەپێدانی بازرگان و هەناردەکردن

وەزارەتی پیشەسازی، بەرپۆەبەرایەتی گشتی گەشەپێدانی پیشەسازی

وەزارەتی دارایی، فەرمانگە ئابوری

وەزارەتی تەندروستی، فەرمانگە تەندروستی گشتی

وەزارەتی بازرگان و پیشەسازی حکومەتی هەرێمی کوردستان، بەرپۆەبەرایەتی گشتی بازرگان

وەزارەتی بازرگان و پیشەسازی حکومەتی هەرێمی کوردستان، بەرپۆەبەرایەتی گەشەپێدانی پیشەسازی پارێزگای هەولێر

وەزارەتی دارایی و ئابوری حکومەتی هەرێمی کوردستان، راپۆژکاری بۆ

وەزارەتی تەندروستی حکومەتی هەرێمی کوردستان، بەرپۆەبەرایەتی چاودێریکردنی خۆراک

وەزارەتی کشتوکال و سەرچاوەکانی ئاوی حکومەتی هەرێمی کوردستان، بەرپۆەبەرایەتی خزمەتگوزارییە کشتوکالییەکان

یەکیتمی ژوورە بازرگانییەکانی عێراق

یەکیتمی پیشەسازییەکانی عێراق

یەکیتمی کارگەکانی ئاش و هارینی عێراق

ژووری بازرگانی بەغدا

یەکیتمی هەناردەکاران و هاوردەکارانی هەرێمی کوردستانی عێراق

زانکۆی پۆلەتەکنیکی سلێمانی

یانزەدە خاوەنکار لە سەرانسەری عێراق

رێنکاروای IOM

هه ناردە کردنی بەرھەمە ناوڤۆییەکان ئاستەنگەکان و چارەسەرە پێشنیازکراوەکان

A2F Access to
Finance

Implemented by:

KFW

